

Petru Cimpoeșu

Pantofii domnului Patapievici

Toamna trecută a avut loc la Clubul Prometheus o dezbatere despre elite, retransmisă apoi de Radio România Cultural (așa am putut participa la ea și noi, cei din provincie), din care am înțeles un singur lucru: cei tineri ar vrea să stea și ei mai în centru. Ei lasă impresia că, orientați programatic împotriva elitelor, ar vrea totuși să poarte hainele și pantofii acestora. Problema e că nu au operă, care să fie discutată și, eventual, să-i facă vizibili. Cei mai mulți dintre ei sunt abia la prima carte. Puțintică răbdare, vor veni alții din urma lor care îi vor întreba ce au scris de fapt. Deocamdată, nimic nu garantează că, dacă tinerii contestatari ar lua locul actualei elite – și îl vor lua până la urmă, în virtutea legilor biologice – ar fi mai buni. Modul în care ei gestionează puțina vizibilitate de care dispun acum arată că dimpotrivă.

Interesant e că, în dezbateră a pricina, nimeni nu s-a arătat deranjat de elitele din informatică, matematică, agricultură sau medicină, de exemplu. Nu-mi pot imagina că un susținător al poziției postmoderne (reprezentată de tinerii contestatari), dacă, Doamne ferește, s-ar îmbolnăvi, ar căuta un medic postmodern, care să-i relativizeze și să-i ironizeze boala. Dimpotrivă, cred că într-o astfel de nedorită situație, s-ar adresa, pe cât posibil, unui medic de elită, care să-l vindece. Problema care mai rămâne de discutat pare a fi calitatea elitelor, în primul rând, calitatea morală. Aici ar fi muulte de spus...

La un moment dat, în cursul debaterii de la Clubul Prometheus, dl. Nicolae Manolescu l-a contrazis pe dl. Mihai Zamfir, care vorbise aluziv despre alergia la elite a regimului comunist. Dl. Manolescu a afirmat cu de-

plin teimei că, dimpotrivă, comunismul era o societate elitistă, comuniștii nefiind altceva decât elita clasei muncitoare. Dar a mai punctat încă un lucru plin de miez și care merită comentat: „Nu erau tâmpiți (comuniștii – nota mea), menajau anumite elite.“ Exact, domnule profesor! – i-am răspuns din fotoliul meu de acasă. Nemulțumirea tinerilor care contestă actualele elite este că avem practic aceeași elită politică, la fel ca în urmă cu douăzeci de ani, care menajează practic aceeași elită culturală din urmă cu douăzeci de ani. Iar lucrurile merg și în plan social, și în plan cultural, cam la fel ca în urmă cu douăzeci de ani (N.B. Dezbateră de la Clubul Prometheus avea loc înainte de alegerile din noiembrie, 2004).

Încă ceva interesant, în legătură cu profesorul Nicolae Manolescu. Tinerii care contestă elitele, nu-l contestă și pe el, așa cum nu-i contestă pe Emil Brumaru sau pe Mircea Cărtărescu, scriitori de elită. Ceea ce dovedește că nu au nimic împotriva elitei propriuzise. Dar atunci, cu cine se luptă? Țintele sunt, în această ordine: Horia-Roman Patapievici, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Octavian Paler – și alții. Înțeleg că ultimii trei au făcut parte și din elita intelectuală a vechiului regim, pe care elita politică de atunci o menaja. Octavian Paler a făcut parte chiar și din elita comunistă. Ar fi un motiv să-i privim cu mefiență. Dar Patapievici a intrat în scenă abia după 1989. El nu poate fi socotit nici între favoriții vechiului regim, nici în-

Ilustrație la *Crimă și pedeapsă* de F. M. Dostoievski

tre disidenții cu voie de la Securitate.

Problema cu Patapievici e alta. Orice ar scrie, are un succes indecent! Chiar dacă și-ar publica, să zicem, șosețele, tot ar vinde câteva zeci de mii de exemplare. Ultima dovadă o constituie *Discernământul modernizării*, carte care s-a vândut la Târgul Gaudemus ca pâinea caldă. Patapievici face săli arhipline la conferințele pe care le susține în diferite centre culturale din țară și din străinătate. Inteligența speculativă și eleganța retorică a discursului său ar putea explica asta. Dar nu în suficientă măsură. Ceea ce adversarii lui Patapievici nu pot admite e că succesul public, în definitiv o ipostază disimulată a erosului, este o fatalitate – ține de irațional (nu e nici o contradicție dacă observ că tocmai de aceea poate fi manipulat!).

Lejeritatea cu care Patapievici se mișcă în domeniul cultural dintre cele mai variate se datorează, cred, formației sale științifice. Se pricepe să citească un text, să preia o idee și să o dezvolte, să speculeze seducător pe marginea ei. De regulă, discursul său constă în lansarea unor teoreme filo-

sofice, pe care le demonstrează apoi în chip sclipitor. Atâta doar că nu tot ce scipește e aur. În științele exacte, o teoremă e valabilă dacă adevărul general pe care îl afirmă e confirmat în toate cazurile particulare. Dacă poți dovedi că există un singur caz pe care teorema nu-l verifică, atunci ea cade, în pofida demonstrației strălucite. Cred că aici e pietricica din pantoful lui Patapievici. Discursul filosofic are un specific clar, care permite o evaluare axiologică în funcție de răspunsul la întrebarea: este orientat sau nu spre adevăr? În măsura în care e orientat spre frumos, devine retorică; în măsura în care e persuasiv, devine ideologie. Ispite cărora nu întotdeauna Patapievici le rezistă.

La pagina 106 a cărții pomenite mai sus, zice autorul: „ai un pantof pe care l-ai cumpărat; e bun; face față scopului pentru care a fost achiziționat – e comod, nu-ți face bătăături, nu lasă să intre apa, are un aspect acceptabil. Dar s-a schimbat moda: parcă te frige piciorul. Ai nevoie de un pantof la modă. Nu poți trăi până nu îți procuri unul nou. În această înlănțuire accentul cade pe calificativul nou. Îl doresc nu pentru că ar fi mai bun, nici pentru că ar fi mai frumos, nu pentru că mi-ar trebui în mod absolut, ci pentru că este nou. Pentru că există ceva în mine care mă împinge să fiu în pas cu timpul. Mă constrânge interior să fiu modern, unde modern înseamnă a fi mereu în pas cu timpul.“

Mi se pare că motivele pentru care dorești să ai un pantof la modă pot fi și altele. Ce ne facem, bunăoară, cu moda „retro“, în cadrul căreia „nou“ înseamnă altceva decât nou? Sau cum confirmă teoria patapieviciană tinerele care-și bagă belciuge în nas? Pe vremuri, moda era lansată de clasele nobiliare, al căror stil de viață burghezia încerca să-l imite. Acum moda este dictată de oamenii cu mulți bani. Încercăm să-i imităm, chiar dacă nu avem banii lor. Presupun că, dacă aș vedea că Patapievici poartă un anumit model de pantof, aș dori să-mi cumpăr și eu același model, dar nu din cauză că ar fi ceva nou, ci din cauză că, prin intermediul pantofului, m-aș identifica într-o oarecare măsură cu Patapievici; aș crește în ochii

persoanei iubite, sau mi s-ar părea că am o altă prestață socială, aș spera să apar mai des la televizor și poate mi s-ar vinde mai bine cărțile. Prin urmare, un sociolog sau un psiholog ar putea da cu totul alte explicații fenomenului modei decât cele oferite de Patapievici – și implicit consecințelor teoretice care privesc modernitatea în general.

Un alt exemplu, luat din conferința *Despre scris, ascultare și imaginație*. Pornind de la o afirmație a lui Umberto Eco, potrivit căruia profeția despre sfârșitul „Galaxiei Gutenberg“, lansată de Marshall McLuhan în anii '60, nu s-ar fi împlinit, Patapievici întreprinde o abordare diferită a chestiunii, delimitând actul gândirii de expresia ei. Cu o argumentație ingenioasă, asemănătoare celei folosite de Platon împotriva scrisului, el îl pune la punct pe Eco, demonstrând că profeția lui McLuhan s-a împlinit la un nivel mai subtil. Obiecția care s-ar putea ridica aici este că argumentul lui

Platon împotriva scrisului poate fi utilizat de asemenea împotriva cuvântului însuși și e problematic dacă gândirea în afara cuvintelor mai este posibilă, mai este ea propriu-zis gândire, sau rămâne doar la stadiul de intuiție și telepatie – adică la un stadiu preuman. Deoarece în context a fost evocat și Wittgenstein, parcă îmi amintesc că, după el, lumea era totalitatea propozițiilor adevărate.

Am dat aceste exemple nu pentru că mi-aș dori să port pantofii domnului Patapievici – nu cred că mi se potrivesc –, ci pentru a semnala capacitatea lui extraordinară de a provoca reacții. Nu întotdeauna amicale și nu întotdeauna bine intenționate. Cum s-a văzut și toamna trecută, în dezbaterea de la Clubul Prometheus. Mă tem că, după numirea în fruntea Institutului Cultural Român, numărul adversarilor săi va crește cu o rată de două ori mai mare decât acela al admiratorilor.

Ilustrație la *Dănilă Prepeleac* de Ion Creangă